Varhany v naší diecézi (4)

Varhany v Městské hudební síni a kostele sv. Anny v Kuklenách

Naposledy se s varhaníkem, organologem a hudebním pedagogem Václavem Uhlířem vydáme za krásou varhan v Hradci Králové. Příště už město na soutoku opustíme a vydáme se po diecézi.

V čase, kdy si připomínáme sté výročí narození arcibiskupa Karla Otčenáška, nemůžeme začít jinde než v bývalém seminárním kostele sv. Jana Nepomuckého. Vicerektorem kněžského semináře v Hradci Králové byl Karel Otčenášek jmenován v říjnu 1949. Ve funkci působil až do zrušení této instituce komunistickým režimem v červenci 1950.

Městská hudební síň, do níž směřují naše kroky, se nachází na malém náměstí zvaném Na Hradě. Plným právem. Královský hrad, který zde stával, byl zničen za husitských válek v roce 1423. V místě bývalého sídla českých královen Elišky Rejčky a Elišky Pomořanské byl postaven renesanční purkrabský dům. Na počátku 18. století se tento prostor začal upravovat pro účely diecézního biskupského semináře. Kostel sv. Jana Nepomuckého a kněžský seminář postavili v letech 1709–1721 Vojtěch Schneider a Carlo Antonio Canevalle podle návrhu Giovanni Santiniho. Kostel v barokním slohu je situován k severu jako centrála na půdorysu kříže. Autorem vstupního, bohatě zdobeného průčelí je František Kermer. Interiér vyzdobili nástěnnými malbami mniši z pražského emauzského kláštera roku 1887. První seminaristé přišli do ústavu v roce 1714. Ve druhé polovině 18. století byl seminář několikrát přestavován. Úprav se ujali hradečtí stavitelé František a Antonín Kermerovi. Areál byl počátkem 19. století rozšířen o vedlejší budovu, kde byla umístěna knihovna a ložnice seminaristů. V téže době vznikla proti kostelu přístavba, která spojila obě křídla semináře a tím areál uzavřela. Ve vrcholu vstupní brány stojí socha sv. Jana Nepomuckého, patrona seminárního kostela, umístěná tam v roce 1776.

Kněžský seminář fungoval až do roku 1950, kdy byl podle vládního nařízení uzavřen. Budova dále sloužila jako depozitář Lékařské fakulty, později prostory začala fakulta využívat jako knihovnu. Bývalý seminární kostel sv. Jana Nepomuckého slouží při zachování některých interiérových prvků jako Městská hudební síň.

„ Kolik varhan se už v tomto kostele vystřídalo a jaký byl jejich osud?

Původní barokní varhany byly postaveny v první polovině 18. století jako součást vybavení nového kostela mobiliářem. Nástroj zde sloužil až do roku 1888, kdy byl přenesen na druhý konec náměstí, do kaple sv. Josefa. O osudu tohoto nástroje jsme již hovořili ve druhém čísle našeho putování. Dochovala se z něj pouze varhanní skříň a několik dřevěných píšťal.

V roce 1888 byl zde v souvislosti s úpravou a výmalbou interiéru pořízen nový nástroj od pražského varhanáře Karla Eisenhuta. Dvoumanuálový kuželkový nástroj měl celkem 11 rejstříků a měl jsem možnost si na něj zahrát ještě začátkem 80. let 20. století, kdy se začal kostel přestavovat na Městskou hudební síň. Jednalo se o velmi kvalitní a zachovalý nástroj, který byl bohužel brutálním způsobem zlikvidován. S děkanem Františkem Hladkým jsme usilovali o přestěhování tohoto nástroje do jiného kostela, například na Nový Hradec Králové, kde mohl ještě řadu let sloužit. Tehdejší vládnoucí třída však měla jiný názor a rozhodla nástroj zlikvidovat. Do smrti nezapomenu, jak dělníci před mými zraky varhany rozštípali krumpáčem a odváželi na skládku. Běžel jsem rychle koupit lahvinku rumu a vyměnil jsem ji s jedním pracovníkem alespoň za klaviatury, které zůstaly nepoškozené a daly se použít. Byla to velmi smutná kapitola, ale je možná dobré si ji občas připomenout.

V souvislosti s přestavbou kostela na Městskou hudební síň se po roce 1980 začaly stavět varhany nové. Zakázku získala Továrna na varhany Rieger-Kloss se sídlem v Krnově, která byla v té době podřízena Generálnímu ředitelství Československých hudebních nástrojů. A jelikož ředitelství tohoto podniku tehdy sídlilo v Hradci Králové, bylo vhodné splnit socialistický závazek, že varhany budou reprezentativní, což v té době znamenalo, že budou co největší a nejsilnější, aby zahřměly i při zpěvu Internacionály. Továrna na varhany Rieger-Kloss se tedy prezentovala obřím nástrojem se třemi manuály, 48 rejstříky a 3310 píšťalami. Jelikož na kůru nebyl dostatek místa, postavil se nástroj do presbytáře, který prakticky zaplnil. Nástroj je totiž 10 metrů vysoký, 6,5 metru široký a 3 metry hluboký. Při plánování se ale stala drobná chybička, protože varhany byly dokončeny dříve než přestavba kostela, a nějaký čas byly složeny v depozitáři. Do provozu byly uvedeny v roce 1985 slavnostním koncertem, který zahajoval zasloužilý umělec Václav Rabas.

Zajímavé je, že původně měl být nástroj ovládán čistě mechanickou trakturou s vestavěným hracím stolem. Ale když byl nástroj v krnovské továrně již téměř sestavený, přišel z Generálního ředitelství požadavek, že na pódium se musí vejít ještě koncertní křídlo značky Petrof.

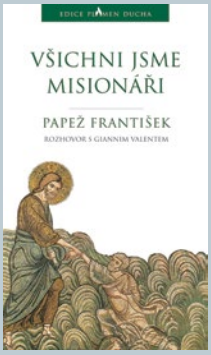
Knižní tipy

Nakladatelství Paulínky

Jungmannovo nám. 18, 110 00 Praha 1
t. 224 818 757, objednavky@paulinky.cz
www.paulinky.cz

Papež František – Gianni Valente

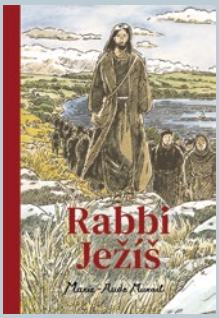
Všichni jsme misionáři

Rozhovor s papežem Františkem o misijním rozměru církve volně navazuje na encykliku *Evangelii gaudium* z roku 2013. Misijní poslání křesťanů se nezakládá na lidské výmluvnosti ani na strategiích a metodách, ale na „síle přitažlivosti“, jíž působí živý Kristus v srdcích lidí. *Brož., 80 s., cena bude upřesněna*

Marie-Aude Murail

Rabbi Ježíš

Kniha je určena hlavně dětem školního věku, avšak s chutí se do ní začtou i dospělí, kteří Ježíšův příběh dávno znají. Klíčové postavy evangelia nám ožijí před očima. Jde o románové zpracování, které si neklade za cíl doslovnou věrnost textům Bible, ale čtenáře „chytí za srdce“. *Váz., 144 s., 229 Kč*

Jenomže s pevně zabudovaným hracím stolem se na pódium už koncertní klavír nevešel. Nezbývalo tedy nic jiného, než změnit trakturu na elektrickou a zhotovit hrací stůl pojízdný. V praxi se ale ukázalo, že když se na pódium nastěhuje koncertní křídlo, už se tam nikdo nevejde. Takže celá přestavba traktury varhan byla celkem zbytečná.

Jaká varhanní literatura se zde může interpretovat?

Nástroj je koncipován jako univerzální a teoreticky na něm lze provozovat varhanní hudbu všech slohových období. Samozřejmě vzhledem k velikosti nástroje zde zní nejlépe hudba romantická a současná. Velmi dobře se zde interpretují zejména závažné romantické skladby Césara Francka, Maxe Regera nebo symfonické skladby francouzských skladatelů 20. století. Hudba renesanční nebo raně barokní zde příliš nevyzní, i když rejstříkové vybavení nástroje je zde velmi bohaté. Kromě obligátních principálových řad a alikvotů je zde k dispozici nepřeberná řada různých fléten. Například Flétna dřevěná, trubicová, zobcová, lesní, basová a další. Najdeme zde i rejstříky, napodobující smyčcové nástroje. Například Chvění houslové. Tento rejstřík je mírně rozladěný vůči ostatním řadám, což způsobuje při hře jakési vlnění, napodobující houslové vibráto. Mohutná síla nástroje je dána mimo jiné velkým počtem jazykových rejstříků, imitujících dechové nástroje – Trompeta, Hoboj, Dulcián, Šalmaj, Pozoun a další. Zvukovou korunu pak umocňuje trojice anglických jazykových řad s krepovanými ozvučnami – Basson 16‘, Trubka sólová 8‘ a Klarina 4‘. Pléno nástroje je vskutku impozantní a posluchače obrazně řečeno „přibije“ do sedadel.

Jak často se zde varhany využívají?

Využití varhan i celé hudební síně je dodnes trochu rozpačité a mám pocit, že smysluplné využití se stále hledá. Je to škoda, protože akustika kostela je nádherná a pro hudební produkce přímo ideální. Osobně si ale myslím, že kostel by měl sloužit původnímu účelu, i když je zřejmé, že kněžský seminář zde v dohledné době obnoven nebude. Využívání varhan již delší dobu limituje jejich neutěšený stav. Od roku 1985 zde totiž nebyla provedena větší údržba a při hře si toho všimne i méně zasvěcený posluchač. Pravidelně se zde hraje na varhany prakticky už jenom při tradičních vánočních koncertech. Ale na nějaký varhanní recitál to rozhodně není.

•

Na západním předměstí Hradce Králové v městské části Kukleny nelze

Hrací stůl v kostele sv. Anny Kuklenách

přehlédnout přímo u silnice stojící pozdně barokní kostel svaté Anny. Vystavěn byl řádem minoritů v letech 1777–1784 podle projektu architekta Matouše Walcha. Jednolodní k severu orientovaný kostel upoutá iluzivní malbou hlavního oltáře z roku 1779 od Josefa Kramolína. Ve věžích kostela bylo původně zavěšeno šest zvonů, nejstarší z nich z roku 1597. Za první světové války byly zabaveny pro vojenské účely. V roce 1923 byl nainstalován zvon umíráček, ten přežil druhou světovou válku a je na věži dodnes. Ke kostelu přiléhá na západní straně zrekonstruovaná budova bývalého konventu minoritů. Autorem projektu kláštera byl architekt Josef Kerner. V padesátých až osmdesátých letech 20. století sloužil klášter jako kanceláře, archiv a sklady. V současné době slouží jako dívčí domov a spravován je Kongregací Dcer Panny Marie Pomocnice – sestry salesiánky. Domov nabízí ubytování studentkám různých hradeckých středních a vysokých škol.

Čím jsou zdejší varhany zajímavé?

Zdejší varhany bych charakterizoval jako typicky romantické, konstrukčně zajímavé a zvukově ušlechtilé. Takových nástrojů se v původním stavu mnoho nedochovalo. Varhany postavil Josef Kobrle z Lomnice nad Popelkou v roce 1903. Tento významný varhanář byl jedním z nejproduktivnějších varhanářů na přelomu 19. a 20. století. Kromě stavby nových nástrojů se Kobrle hojně věnoval i opravám a přestavbám. Jen v královéhradecké diecézi nahradil nebo přestavěl kolem 150 nástrojů. Na druhou stranu je dlužno dodat, že jeho přestavby nebyly vždy citlivé a mnohdy ze starých varhan ponechal pouze varhanní skříň. Kobrle měl velmi dobře vybavenou dílnu s parním pohonem, drtivou většinu součástí si vyráběl sám a k ruce měl i řadu zaměstnanců. Přesto, že jeho nástroje byly již poznamenány tovární výrobou, vynikaly pečlivým řemeslným zpracováním i ušlechtilou intonací. Kromě toho byly i cenově přijatelné. Kobrle stavěl nejprve varhany s kuželkovou vzdušnicí a mechanickou trakturou, a po roce 1900 začal používat i trakturu pneumatickou. A právě u varhan v Kuklenách se dochovala zajímavá konstrukce – jakási kombinace mechanické a pneumatické traktury s využitím tak zvané Barkerovy páky.

Jak takový systém pracuje a proč se začal ve varhanách objevovat?

Tento vynález byl iniciován zejména neustálým zvyšováním počtu rejstříků v první polovině 19. století, čímž se logicky zvětšoval i mechanický odpor kláves. Jednalo se o pneumatický posilovač – míšek, který se vkládal mezi mechanickou trakturu pod vzdušnicí a ovládal tónový ventil. Pomocí tohoto posilovače bylo možné nejen podstatně zvýšit počet rejstříků, ale i disponovat větší počet základních osmistopých řad. Zároveň bylo možné stavět oktávové spojky a hlavně oddělovat hrací stoly od postamentů varhan. Za vynálezce je považován anglický konstruktér Charles Spackman Barker, který systém vyvinul již v roce 1832. Na vynález Barkerovy páky záhy navázal další vývojový stupeň – čistě pneumatická traktura. Byly odstraněny všechny mechanické části traktury a nahradily ji pneumatické trubičky, ovládané prostřednictvím relé. To vše mělo zásadní vliv při sestavování dispozic varhan a tudíž i na celkový zvukový charakter nástrojů.

Měl varhanář Kobrle v oblibě nějaké rejstříky?

Všechny Kobrleho nástroje vynikají precizní intonací jednotlivých rejstříků, zejména fléten a smyků. Varhanář stavěl často flétny přefukující, které imitují orchestrální příčnou flétnu. A když k tomu ještě přidáme zařízení zvané tremolo, které rozechvívá zvukový sloupec, efekt je velmi věrohodný a posluchač má dojem, že slyší živého flétnistu. Další sada rejstříků, které s oblibou Kobrle

Hrací stůl v Městské hudební síni

Varhany v Městské hudební síni

Knižní tipy

Nakladatelství Doron

Uhřice 76, 683 33 Nesovice
Tel.: 517 367 656, doron@doron.cz
www.doron.cz

Michael Zamkovský

Nesmíme se bát

Kniha představuje známého evangelizátora P. Michala Zamkovského, dřívějšího představeného slovenské provincie kongregace Nejsvětějšího Vykupitele (redemptoristů). S pokorou a nevšední otevřeností hovoří o svém životě, o poslání lidových misií, které na Slovensku obnovil, i o aktuálních výzvách v církvi. Rozhovor s ním vedli Imrich Gazda a Pavol Rábara. *Váz, 192 s., 269 Kč*

Renzo Allegri

Zázraky otce Pia

Otec Pio z Pietrelciny (1887–1968) je jednou z nejoblíbenějších světeckých postav 20. století. Víme, že po celých padesát let nosil viditelná stigmata (rány Kristovy), měl dar prorokování, bilokace, vhledu do lidských srdcí, dar uzdravování a osvobozování. *Váz., 304 s., 349 Kč*

používal, byly smykavé rejstříky, které imitují smyčcové nástroje. U zdejších varhan se můžeme potěšit například nádherným imitátorem kontrabasu. Kobrle toho docílil tak, že píšťaly jsou velice úzké a ve spojení s jejich délkou, kdy největší píšťala přesahuje 5 metrů, vzniká velmi přesvědčivý zvuk. U Kobrleho nástrojů zpravidla nechybí obligátní smykavý rejstřík Gamba 8‘, který je intonován ostřeji a celkový zvukový obraz plasticky prokresluje. Často se u jeho nástrojů setkáváme i s velmi jemnými až téměř neslyšnými rejstříky, jako je například Aeolina nebo Dolce. U zdejšího nástroje je dokonce disponován rejstřík Dolce 16‘ v pedálu. Pokud tyto rejstříky nepřehlušuje ventilátor, dá se s nimi docílit zajímavých zvukových efektů, vhodných jak při liturgii, tak v rámci případných koncertů. Na zdejší varhany jsem natáčel pro Český rozhlas několik nahrávek, z nichž zejména skladby Leoše Janáčka a Bohuslava Martinů vyzněly velmi barevně a stylově.

Kolik je v Hradci Králové vlastně píšťalových varhan?

V našem cyklu jsme představili osm varhan, ale celkově bychom jich napočítali osmnáct. Jedenáct nástrojů je umístěno v katolických kostelech, dva menší nástroje jsou umístěny v prostorách pedagogické fakulty Univerzity Hradec Králové, další dva jsou ve Sboru kněze Ambrože (třímanuálové varhany v kostele a jeden malý nástroj v modlitebně), jeden v evangelickém kostele, v Městské hudební síni a nejnovější a největší nástroj je od roku 2018 v sále Filharmonie Hradec Králové. Málokteré město se může pochlubit tak širokou škálou nástrojů různých slohových období a konstrukcí. Nalezneme zde staré historické unikáty, romantické varhany, rekonstruované nástroje, tovární opusy různé kvality, nástroje dovezené z ciziny, historizující repliky i mistrovské koncertní varhany.

Za unikátními nástroji a skvělými tvůrci se budeme společně s varhaníkem, organologem a hudebním pedagogem Václavem Uhlířem vydávat i nadále. Naše putování po královéhradecké diecézi začneme v klášterním kostele svatého Vojtěcha v Broumově, místě posledního odpočinku prvního hradeckého biskupa Matouše Sobka z Bilenberka. O pár kilometrů dál v Martínkovicích pak ještě navštívíme kostel svatých Jiřího a Martina.

Eva Zálešáková

Varhany v kostele sv. Anny Kuklenách